

Bc. Monika Novotná: Konzumní kultura sociálních tříd z hlediska zvyklostí při obstarávání a spotřebě potravin

Diplomová práce na FHS UK, pracoviště historické sociologie, 2012

Posudek oponenta

Diplomová práce M. Novotné je v mnoha směrech pozoruhodná.

Pozoruhodné je téma práce. V názvu sice není časově určené, ale text je zpracován za období od roku 1945 až do současnosti. To je záběr, který je tak široký, že ho skoro nejde zpracovat. Nejsou ani prameny, které by toto období mapovaly v ucelené podobě, i když se třeba i tak tváří, nebo mají tuto ambici. (Neznamená to, že jde o prameny nekvalitní, ale nutně zjednodušující a v mnoha směrech spíše popisné než explikativní, či dokonce chápající. Odstup je příliš krátký a naše intrpretativní schopnosti jsou chtě nechtě ovlivněny prožitými časy a zkušenostmi.)

Pozoruhodné je samotné formulování tématu. Evokuje mnohé diskuse o konzumní, spotřební, masové a dalších formách kultur (i společností: viz např. M.Petrusek a jeho „Společnosti pozdní doby“, atd.) Na ty se ale v textu nedostává místa.

Samozřejmě, že je pozoruhodný pokus o uchopení tématu skrze „sociální třídy“. I když to znamená další výraznou komplikaci. Autorka sama uvádí, že problém vymezení, míry shody v operacionalizaci a tudíž i v kompatibilitě poznatků o třídním složení byl vlastně neřešitelný. (Navíc s absolutně odlišnými konotacemi pojetí tříd a dopadu těchto pojetí v jednotlivých fázích vývoje společnosti v ČR po druhé světové válce)

Pozoruhodný je také pokus o propojení statistických analýz a výsledků empirických sociologických výzkumů (či vlastně: výzkumu). To je oblast, jejíž „otevírání“ je velmi řídké, také proto, že velmi obtížné. Hledat zde možnosti pro komparace a návaznosti (či odlišnosti) vyžaduje skoro filigránskou metodologickou přesnost. Pustit se do toho je záslužné.

Práce je pozoruhodná i svým rozsahem – skoro 150 stran textu (včetně příloh) je pro čtenáře pořádná nálož.

Nejvíce hodno pozornosti je úsilí a rozsah práce, které autorka zpracování věnovala.

Souhrnně řečeno: autorka se pustila do tématu a zpracování, které je rozsáhlé, obtížné, jeho zpracování vyžaduje značné úsilí, ale současně jde o téma nevděčné. Protože ho vlastně bez „úrazů“ zpracovat nelze. Otázek, které je potřeba při zpracování řešit je tolik, že odpovědi na ně nelze v rámci diplomky zvládnout, aniž by se autorka nestala relevantním terčem obtížně obhajitelných dotazů a připomínek.

Asi by bývalo bylo užitečné, kdyby autorka zpracování zredukovala.

Dovedu si představit výraznou redukci například v těchto směrech:

- Především redukovat historické charakteristiky. Nepochybně by zde „méně bylo více“. Kdyby se tu objevil stručný přehled základních dat a návazností, bylo by to asi účinnější a hlavně by bylo možné pokusit se o něco jako souhrnné vyjádření z hlediska předmětu práce. Takto jde o velmi extenzivně pojaté výklady, které čím víc jdou do šířky, tím méně jsou výstižné. Platí to nejen pro část do roku 1989, ale i po něm. Řada tvrzení může právem vyvolat diskusi, zvláště pokud jde o utváření „nových sociálních tříd“ a nákupního – spotřebitelského chování po roce 1989. (Příklad: vliv státních zásahů do „pseudotržního“ hospodaření v letech 1992 až 1998, včetně vnitřního zadlužení spojeného se sanací bank a obřích firem, jako politikum – proti růstu nezaměstnanosti a působení tržních vztahů. Šlo ve skutečnosti o šokovou terapii? Není výstižnější pojem užitý např. Janem Sokolem, který hovořil o „bankovním socialismu“?)
- Za významné považuji i redukci komentářů v rámci interpretací. Jedná se jak o interpretace z dat o vývoji spotřeby a spotřebního chování do roku 1990, ale i o interpretace výsledků empirického výzkumu. Autorka na mnoha místech dává přednost svým představám a zdáním před výsledky výzkumu. (Zase jeden příklad za mnohé: i když se prostřednictvím korektní statistické analýzy ukázalo, že mnohé ze vztahů vázících se na hypotézy nejsou statisticky významné, autorce „to nedalo“ a přece jen se pokusila je dointerpretovat. Dobře tomu rozumím, čas od času mám také tendenci podlehnout takovým lákadlům. Ale, holt, nesmí se to.)

Na druhé straně bych uvítal, kdyby autorka bohatý statistický materiál zpracovala víc. Např. za pomoci analýzy časových řad. Protože možnosti pro vytěžení byly a jsou mnohem bohatší než ty, které užila. Takto se tento velmi obsažný materiál objeví vlastně ve stručných souhrnných komentářích. A to je škoda. Zvláště, když bylo tolik práce s jejich usazením do metodologicky blízké (či shodné) podoby.

Samozřejmě, že jsou otevřené problémy komparací. Např. by asi bylo vhodné přehledněji vyjasnit vztahy mezi indikacemi a označeními (názvy) sociálních tříd v různých obdobích a v různých přístupech, atd.

V práci je řada drobností, které trochu ruší. (Byly skutečně v padesátých letech v ČR samoobsluha? Nechtělo by to zpřesnit? Vyhrála ve volbách v roce 1990 pravice? Není to

náhodou přenos současného mainstreamového vidění do situace, která měla odlišná hlediska než je tradiční - a v mnoha směrech přežitá - pravolevé vidění? Atd.)

To, co mi v práci skutečně schází je alespoň náznak hlubšího a obsažnějšího pojetí váhy a místa konzumu v postmoderní společnosti – konzumu např. jako nové podoby religia (jak o něm píše např. T. Halík), nebo jako náhražky snah po zbavení se anómie, apod. Kdyby se autorka pokusila o něco podobného aspoň během obhajoby, to by se mi (zvláště proto, že jde o práci obhajovanou na FHS) líbilo.

Práce je podle mého názoru obhajitelná. Splňuje podmínky pro přijetí diplomové práce. Myslím, že se při jejím zpracování autorka hodně napracovala a třeba jí tato zkušenost pomůže v budoucí vyšší váze na kritické myšlení při její práci.

Navrhuji práci ohodnotit mezi dvojkou a trojkou, podle výsledků obhajoby.

Libor Prudký

FHS UK

Praha, říjen 2012